

dus, quia bonum est faciendum, et malum vitandum; quo-  
cira principium, quod circa bonum, et malum versatur est  
omnino primum; siquidem ad illud cetera omnia analyseos  
ope reducuntur<sup>4</sup>.

ART. VIII. *De legis naturalis sanctione*

287. Inter actus legis ille etiam enumeratur, « quod inducat *ad hoc*, quod sibi obediatur<sup>2</sup> ». Hinc « legislatores per praemia, et poenas observantiam legis inducunt<sup>3</sup> ». Iam constitutio et irrogatio praemiorum pro custodientibus legem, atque poenarum contra eam transgredientes, nomine *sanc-  
tionis* appellatur. Antequam igitur huic de lege naturali tra-  
stationi finem imponamus, an et ista sua fulciatur sanctione  
investigemus oportet.

288. Prop. 1<sup>o</sup>. *Lex naturalis sanctionem necessario expo-  
stulat.*

Probatur ex Divina Providentia. Etenim 1<sup>o</sup> actus humani, aequae ac res naturales, Divinae Providentiae subduntur. Hinc sicut in rebus naturalibus, cum in eis debitus ordo naturalium principiorum, et operatio servatur, sequitur naturae conservatio, et bonum; corruptio autem et malum, cum a debito, et naturali ordine receditur: ita etiam in rebus humani homo bonum, vel malum consequitur, prout servat, vel non ordinem legis divinitus impositae. Hoc autem inter hominem, et res naturales discrimen existit, quod in harum potestate non est servare debitum ordinem, vel ab eo des-

<sup>4</sup> De supremo legis moralis, quod Rosmini (Principii della scien-  
za morale, c. IV, a. 7) assignavit, haud locuti sumus, nempe *Ama-  
ens*, secundum eum ordinem, quo tuae exhibetur intelligentiae. Hoc enim in illius philosophi idealogica doctrina fundamentum habet: neque ex subiectiva et maxime abstracta idea entis lex obligans  
enasci potest. Item, nec Giobertum nominavimus, qui principium illud supremum ita enunciavit: *Operationibus tuis ordinem in mundo statutum conare ut perficias; atque ita operationes tuas perage, ut omnes mentes creatas eas tamquam regulas et normas possint adhibere* (*Del buono, Avvertenza*, pag. 36). Etenim principium istud ad Kantianum reducitur. Illud autem, quod circa perfectionem ordinis mundani asseruit, aperte falsum est. Etenim hominis est se conformare ad ordinem a sapientissima voluntate Dei statutum, non vero illum perficere.

<sup>2</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XCII, a. 2 c.—<sup>3</sup> Contr. Gent., lib. III, c. 140, n. 1.

cere; dum e contrario, observatio, vel transgressio debiti ordinis est in potestate voluntatis humanae constituta; ac proinde in rebus naturalibus bonum vel malum consequitur ex necessitate naturae; in homine autem ex dispensatione Dei gubernantis. Atqui bonum, vel malum hoc modo ex observatione, vel transgressione legis homini advenire, idem est, ac ipsum praemiori, vel puniri. Ergo<sup>1</sup>.

2<sup>o</sup> « *Divina Providentia non solum disponit rerum ordinem, sed etiam movet omnia ad ordinis ab eo dispositi executionem... Voluntas autem a suo obiecto moveatur, quod est bonum, vel malum. Ad Divinam igitur Providentiam pertinet, quod hominibus bona proponat in praemium, ut voluntas ad recte volendum moveatur, et mala proponat in poenam, ad hoc quod inordinationem vitet*<sup>2</sup>.

289. Quae magis perspicua fiunt ex eo, quod legis Divinae tum custodes, tum violatores eodem modo haberet a Deo, cum Eius iustitia, et bonitate omnino pugnat. Item, ordo Dei sapientia dignus haud foret, si violatus ab inquis per legis transgressionem, non repararetur per poenam; siquidem ordo exigit, ut quicunque contra ordinem agit, a principe ordinis deprimalur<sup>3</sup>.

290. Porro argumenta adversus veritatem istam petuntur vel ex eo, quod actiones, ad quas tenemur, rationem meriti apud Deum obtinere nequeunt; vel ex eo, quod pravis actionibus hominis nullatenus Deus offenditur; vel ex eo, quod infinitae et perfectioni Dei repugnat, quemadmodum Auctor Codicis naturae inquit<sup>4</sup>, de reis se vindicare, et crudelis eos torquendi exercitio oblectari. Iam haec omnia admodum futile sunt; quippe quae falsitate, vel ambiguitate laborant. Elenim 1<sup>o</sup> « homo, in quantum propria voluntate facit illud, quod debet, meretur; alioquin actus iustitiae, quo quis reddit debitum, non esset meritorius<sup>5</sup> ». Quomodo autem actiones nostrae meriti rationem apud Deum obtinere valeant, iam alibi a nobis explicatum est<sup>6</sup>. Sane, per « actum hominis Deo secundum se nihil potest accrescere, vel deperire; sed tamen

<sup>1</sup> Contr. Gent., lib. III, c. 140, n. 3.—<sup>2</sup> Ibid. n. 5.

<sup>3</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXXVII, a. 1 c.

<sup>4</sup> Code de la nature, ou le véritable esprit de ses lois, p. 153.

<sup>5</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. CXIV, a. 1 ad 1. Cf p. 88, not. 3.—<sup>6</sup> P. 89-90.

homo, quantum in se est, aliquid subtrahit Deo, vel Ei exhibet, cum servat, vel non servat ordinem, quem Deus instituit<sup>1</sup>.

2º Pravis hominis actionibus Deus quidem non offenditur, quatenus nihil suis perfectionibus detrahitur; neque intrinseca quadam molestia afficitur. Ast, quoniam creatureae rationales, legem divinam violando, *quantum est in se*, Deum contemnunt, Deus ita erga illas se gerere debet, quasi earum praevaricationes molestiam ipsi afferent. « Peccator peccando Deo nihil nocere effective potest; tamen . . . contra Deum agit . . . , in quantum Eum in suis mandatis contemnit<sup>2</sup>. » Et alibi: « Non dicitur homo in Deum peccare, quia Deum in aliquo laedat, sed quia Deo subtrahit, quod Ei debet; et, quantum in ipso est, Eius gloriam minuit, quamvis hoc facere non possit<sup>3</sup>. »

3º Adeo falsum est, poenas contra violatae legis naturalis reos a Deo inflictas cum Eius bonitate et perfectione pugnare, ut potius, quemadmodum adnotavimus, infinite bonus et perfectus Ipse non foret, si secus ageret. Non enim ex amore vindictae, aut causa inquirendi oblectationem in reorum cruciatibus, quae ne humano quidem honesto legislatori convenire possunt, poenae a Deo contra improbos statuuntur, sed quia id ratio ordinis necessario expostulat. « Ad perfectam Dei bonitatem pertinet, quod nihil inordinatum in rebus relinquat: unde in rebus naturalibus videmus contingere, quod omne malum sub ordine alicuius boni concluditur, sicut corruptio aeris est ignis generatio, et occisio ovis est pastus lupi. Cum igitur actus humani Divinae Providentiae subdantur, sicut et res naturales, oportet malum, quod accidit in humanis actibus, sub ordine alicuius boni concludi. Hoc autem convenientissime fit per hoc, quod peccata puniuntur: sic enim sub ordine iustitiae, quae ad aequalitatem reducit, comprehenduntur ea, quae debitam quantitatem excedunt. Excedit autem homo debitum suae quantitatis gradum, dum voluntatem suam Divinae voluntati praefert satisfaciendo ei contra ordinem Dei: quae quidem inaequalitas tollitur, dum contra voluntatem suam homo aliquid pati co-

<sup>1</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XXI, a. 4 ad 1. — <sup>2</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XLVII, a. 1 ad 1.

<sup>3</sup> In lib. II Sent., Dist. XLII, q. II, a. 2, sol. 2 ad 1.

gitur, secundum Dei ordinationem<sup>4</sup>. Quare, « poenae inferuntur a Deo non propter se, quasi Deus in ipsis delectetur, sed propter aliud, scilicet propter ordinem imponendum creaturis: in quo bonum universi consistit<sup>5</sup>. » Accedit, quod 1º « Deus est iudex omnium, ad quem pertinet iustitiae ordinem servare<sup>6</sup>; » 2º quod, « cum Deus sit ipsa bonitas, ex hoc ipso est aliquid malum, quod contra Ipsum est: et ideo, cum poena non debeatur actui, nisi quia malus est, decet, ut Ipse se vindicet puniendo peccatum, quod contra Ipsum commisum est: secus autem est de homine; unde homo non debet punire quasi se vindicans, sed quasi Deum vindicans, si hoc ex officio habet<sup>7</sup>. »

291. Prop. 2º. *Lex naturalis sanctione imperfecta in hac vita: perfecta autem, quae vitam futuram respicit, a Deo est munita<sup>8</sup>.*

Prob. 1º pars. 1º Quoniam lege naturali eae praescribuntur actiones, quae naturae hominis rationali maxime consentaneae sunt, fit, ut homo, illam legem custodiendo, actiones naturae suae consentaneas exerceat. Atqui homo ex huiusmodi actionum exercitio seipsum perficit; siquidem bonum sibi proprium comparat, quod est *secundum rationem esse*<sup>6</sup>. Ergo. Hinc s. Thomas: « Habet bonum opus semper sibi adiumentum bonitatis praemium in perfectione virtutis, quae est bonum humanum<sup>7</sup>. »

2º Naturalis legis observatio efficit, ut rectus ordo inter appetitum superiore, et inferiorem servetur. Iam exinde, quemadmodum omnibus experientia notum est, pax, et iucunda suavitatis homini conciliatur: *pax* quidem; quia « *pax* est tranquillitas, quae . . . consistit in hoc, quod omnes

<sup>4</sup> Contr. Gent., lib. III, c. 140, n. 4. Cf 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXXVII, a. 6.

<sup>5</sup> Contr. Gent., lib. III, c. 144. Cf 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXXVII, a. 3 ad 3.

<sup>6</sup> In lib. III Sent., Dist. I, q. I, a. 2 ad 4. — <sup>7</sup> Ibid.

<sup>8</sup> Sanctio perfecta ea dicitur, quae praemia et poenas huiusmodi statuit, ut cum merito, vel demerito proportionem habeant, atque semper et in quolibet casu creaturam ratione utentem ad legis custodiā incitare valeant. *Imperfecta* autem, quae utraque, vel alterutra conditione destituitur.

<sup>6</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LV, a. 4 ad 2.

<sup>7</sup> In lib. I Sent., Dist. XXXIX, q. II, a. 2 ad 3.

motus appetitivi in uno homine conquiescunt<sup>1</sup>; id est « sunt consentientes<sup>2</sup> »; *iucunda sicutem suavitas*; tum quia actiones, quae secundum illum ordinem fiunt, homini naturaliter convenient; quod autem huiusmodi est, non nisi gratum et dulce esse potest; nam « convenientia est causa delectationis<sup>3</sup> »; tum quia « ex hoc ipso, quod est actus ab habitu perfecto procedens, delectabilis est<sup>4</sup> ». Quae quidem pax, et delectatio, cum spiritualis sit, magnum hominis bonum est<sup>5</sup>: ac proinde efficit, ut in quocumque etiam miserrimo statu non parum gaudii et purissimae voluptatis afferat. Ob contrariam rationem ex violatione legis naturalis homo quasi a seipso dissentit<sup>6</sup>; dissensio autem *hominis ad seipsum paci opponitur*<sup>7</sup>: unde anima amaritudinibus, et conscientiae remorsibus torquetur<sup>8</sup>: quia « id quod factum est, invenitur discordare a scientia, ad quam examinatur<sup>9</sup> ». Hinc, aiente s. Augustino, « homines... occulte luunt pro suis factis diuinatus poenas... in hac vita<sup>10</sup> ». Igitur poena « comitatur ipsam culpam, ut conscientiae remorsus, et huiusmodi, sicut Aug. dicit lib. 1 *Conf. c. 12*, quod inordinatus animus sibi ipsi est poena»; item, praemium « comitatur ipsum actum meritorium, ut ipsa delectatio boni operis, et similia<sup>11</sup> ».

3º Quoniam legis naturalis observatio in actibus virtutum consistit<sup>12</sup>, illa etiam alia commoda, quae virtus, nobis in hac vita comparat. Iam temperantia, e. g., ad corporis sanitatem servandam, producendamque vitam valde conducit; dum intemperantia *aegritudinem* potius *inducit*<sup>13</sup>. Item, qui virtute ornatur, eorum, quibuscum vivit, amorem et fiduciam sibi conciliat; illis enim solummodo nos committimus, nostrasque fortunas, in quibus nulla est fraudis, aut iniuriæ suspicio.

<sup>1</sup> 2<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XXIX, a. 1 ad 1.

<sup>2</sup> Ibid. ad 2. Cf s. Aug., *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 13.

<sup>3</sup> Qq. disp., *De Virt.*, q. I, a. 1 c.

<sup>4</sup> In lib. II *Sent.*, Dist. XXVII, q. I, a. 5 c.

<sup>5</sup> • Bona spiritualia sunt magna hominis bona »; 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXXVII,

<sup>6</sup> a. 7 ad 2.—<sup>7</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXI, a. 1 c.

<sup>8</sup> 2<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XXIX, a. 1 ad 3.—<sup>9</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXXVII, a. 1 c.

<sup>10</sup> Qq. disp., *De Ver.*, q. XVII, a. 1 c.

<sup>11</sup> De Civ. Dei, lib. XX, c. 4, n. 2.

<sup>12</sup> In lib. II *Sent.*, Dist. XXVII, q. I, a. 5 sol.

<sup>13</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XCIV, a. 3 c.—<sup>14</sup> *Contra Gent.*, lib. III, c. 145, n. 3.

Hinc s. Thomas verba Tullii referens, ait *virtutem quiddam esse, quod sua vi nos allicit, et sua dignitate trahit*<sup>1</sup>. Insuper, virtus, ut s. Augustinus inquit, est *via ad gloriam, honorem, et imperium; quae non debet sequi virtus, sed ipsa virtutem*<sup>2</sup>. E contrario, infamia, contemptus, aliquie huiusmodi effectus vitium consequuntur, adeo ut ex eo ipsum « nomen vituperationis detractum credatur, ut Augustinus dicit in 3º *De lib. arb.*<sup>3</sup> ». Quod si interdum aliorum hominum benevolentiam, existimationem, aliaque huiusmodi commoda impii sibi comparant, haec virtuti, non vitio sunt tribuenda; non enim, quatenus impii et dishonesti sunt, ea consequuntur, sed propter externam, quam simulant, virtutis speciem. Denique ipsa societatis prosperitas non nisi ex virtute existit; siquidem « impossibile est, quod bonum commune civitatis bene se habeat, nisi cives sint virtuosi<sup>4</sup> ». Quod et ab historia confirmatur, qua docemur, quemadmodum imperiorum prosperitatem ex virtute, ita eorumdem occasum et interitum ex vitiis derivasse.

292. At vero sanctio haec imperfecta et manca est, neque homines ad custodiam legis semper et in quolibet casu inducendos valet. Et sane, 1º praeterquam quod non semper graves dolores corporis sedant temperantia, et sobrietas; diversis virtutis, et vitii gradibus, praemium et poena, quae illa praeserunt, non respondent<sup>5</sup>. Nam saepe evenit, ut qui scelestiores sunt, minus, ex consuetudine peccandi, conscientiae aculeis torqueantur: dum e contrario eorum, qui virtutum exercitio magis sunt addicti, pax perturbatur ob anxietatem, ne forsitan tota accuratione suum persolvant officium: atque insuper iusti non paucas experiri coguntur vexationes non solum a privatis hominibus, sed aliquando etiam ab iis, a quibus suam defensionem et praesidium praestolantur. Accedit, quod publicae calamitates bonos, ac malos aequa premunt, et mala, quae dicuntur *fortunae*, eis indiscriminatum obtinunt. Nam, etsi in iis, quaecumque ipsa sint, iustorum conditio prae iniustis, qui suis perfruuntur voluptatibus, valde

<sup>1</sup> 2<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. CXLV, a. 1 ad 1. —<sup>2</sup> *De Civ. Dei*, lib. V, c. 12, n. 3.

<sup>3</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXI, a. 2 c. —<sup>4</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XCII, a. 1 ad 3.

<sup>5</sup> « Poenae, quae in praesenti vita infliguntur... non semper respondent gravitati culpae »; Qq. disp., *De Malo*, q. II, a. 10 ad 4.

praestantior sit, tamen desiderio, quo felicitatem illi appetunt, satisfieri non potest<sup>1</sup>: immo deterior eorum conditio forel, si nullum post hanc vitam suae virtutis praemium expectarent. 2° Ob custodiam legis maxima detrimenta aliquando subeunda sunt, et gravissimae difficultates superandae: hinc oportet, ut incitamenta, quae his longe maiora sint, homini proponantur. At huiusmodi esse nequeunt praesentis vitae praemia, vel poenae. 3° « Virtus, ut Lactantius ait, numquam nisi morte finitur, quoniam et in morte suscipienda sumnum eius officium est<sup>2</sup>. Quinimmo interdum homo, ne legem violet, mortem ex se oppetere debet. Iam pro adeo fidelis legis custodia nullum esse potest praemium in hac vita, in qua, *morte suscepta, nullum ulterius bonum sperari poset*<sup>3</sup>.

293. Quae etiam probant ne sufficiens quidem posse esse incitamentum ex praemiis et poenis a lege humana constitutis. Adde quod « lege humana non prohibentur omnia vitiis, a quibus virtuosi abstinent, sed solum graviora . . . , praeципue quae sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non potest; sicut prohibentur lege humana homicidia, furta, et huiusmodi<sup>4</sup>. Et insuper leges illae, aiente Laetantio, ad ea, quae homines cogitant, et ad omnia, quae loquuntur, se porrigerne nequeunt: earum vim homines tollere, aut contemnere possunt: neque ipsae « conscientiam punire possunt, nisi aliquis de super terror impendeat ad cohibenda peccata<sup>5</sup>. Ex quibus verbis etiam patet poenas et praemia a legibus humanis constituta vi sua destitui, nisi ipsa lex naturalis sua muniretur sanctione.

294. *Prob.* altera pars, quae ex iam dictis consequitur. Si enim lex naturalis sanctionem suam expostulat, atque haec in praesenti vita haud sufficiens est; in altera vita eam perfectam fore concludendum est: « Sicut peccatum habet suam poenam annexam aliquam . . . ita et meritum habet suum fructum

<sup>1</sup> Cf quae diximus cap. I, art. 2, p. 21 sqq.

<sup>2</sup> Div. Inst., lib. VII, *De vita beata*, c.X, Opp. t. I, p. 768, ed. cit.

<sup>3</sup> Ibid., c. IX. — <sup>4</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. XCVI, a. 2 c.

<sup>5</sup> De ira Dei, c. VIII, Opp. t. II, p. 97. Cf ibid., c. XII, p. 114. Vid. Romagnosi, *Genes. del Diritto penale*; Carmignani, *Teoria della scienza sociale*.

adjunctum: qui tamen fructus in futuro complebitur, sicut et malorum poena<sup>1</sup>. Et sane, si secus res se haberet, apta efficaciaque incitamenta deessent, quibus Deus ad legi suae obsequendum homines moveret, id quod suae infinitae sapientiae aperte adversatur, leges enim ferret, quin earum observationi satis prospiceret. Et quoniam sola praemia et poenas temporaneas, quaecumque ea sint, homines facile posthaberent, cum *iniqui*, aiente s. Gregorio, potius peccare, quam ipsum *vivere appellant*<sup>2</sup>, in praemiis et poenis numquam desituri illa sanctio constituenda est; siquidem tantum certa spes assequenti beatitudinem aeternam, ad quam tendunt, et timor, ne illa destituantur, et aeternis suppliciis deputentur, efficaciter, et in quibuscumque rerum adjunctis homines ad hoc, ut in officio se contineant, movendi vim habent<sup>3</sup>.

295. Insuper Deus rationales creaturas ad ultimum finem, sive ad aeternam felicitatem ordinavit, simulque eis per legem viam, qua insistere debent, ut illam propriis actionibus assequentur, praemonstravit. Quapropter si proprias actiones ita ad ultimum finem ipsae dirigunt, ut « regimini Divino subdantur, ad ultimum finem consequendum ex Divino regimine admittuntur; repelluntur autem, si secus in sua directione processerint<sup>4</sup>; immo etiam *afflictionem accipiunt, et nocumentum ex ipsis rebus creatis, quibus non utuntur, utili debent, eas scilicet referendo ad ultimum finem*; nam, qui « co, quod est ad finem, inordinate utilit, non solum fine privatur, sed etiam aliud nocumentum incurrit, ut patet in cibo inordinate assumpto, qui non solum sanitatem non affert, sed etiam aegritudinem inducit<sup>5</sup>. Iam huiusmodi

<sup>1</sup> In lib. III Sent., Dist. XXXIV, q. 1, a. 5 ad 2. Cf In lib. II Dist. XXVII, q. 1, a. 5 sol.

<sup>2</sup> Mor., lib. XXXI, c. 19, n. 36.

<sup>3</sup> « Timor Dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem, per quem vita ipsa sustinetur, nutritur, gubernatur »; Lact., *De ira Dei*, c. 12, Opp. t. II, p. 114 ed. cit.

<sup>4</sup> Contr. Gent., lib. III, c. 1.

<sup>5</sup> Contr. Gent., lib. III, c. 143. Sane « in peccato duo sunt: quorum unum est aversio ab incommutabili bono . . . Aliud . . . est inordinata conversio ad commutabile bonum » (1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXXVII, a. 4 c.). Hinc, sicut amissio aeternae felicitatis est poena, quae re-

adeptio, vel amissio aeternae felicitatis, cum intuitu operum locum habeat, praemii et poenae rationem induit; et quidem *adaequalam*, nullum enim praemium, nullaque poena huiusmodi est, nisi circa aeternam felicitatem versentur. Ergo in futura vita sanctio perfecta erit.

296. Denique hoc spectant argumenta illa, quibus in *Anthropologia*<sup>1</sup> ostendimus Divinam iustitiam expostulare, ut in altera vita virtutem aeterno praemio, et improbitatem aeterna poena afficiat. Iis autem, quae ibi attulimus ad evincendum aeternitatem poenarum cum ratione non pugnare, immo consentire<sup>2</sup>, praestat, praeter non paucorum inter paganos philosophos, et populos consensum, qui improbos in aeternum cruciari iampridem retinuerant<sup>3</sup>, hoc unum adiicere, nempe, aeternam poenam, ex eo quod emendationem rei non obtineat, inutilem haud dici posse. Nam finis, ad quem poena spectral, non est tantum rei emendatio, sed, ut paulo ante adnotavimus, violati ordinis restitutio; atque etiam ut alios a culpa deterreat. Nam «Divina Providentia hoc modo res ordinavit, quod una alteri prospicit. Convenientissime autem homo proficit ad finem boni tam ex bono alterius hominis, quam ex malo; dum excitatur ad bene agendum per hoc, quod videt bene operantes praemiari, et dum revocatur a male agendo per hoc, quod videt male agentes puniri<sup>4</sup>. » Et sane «poena, quae etiam secundum leges humanas infligitur, non semper est medicinalis ei, qui punitur, sed solum aliis: sicut cum latro suspenditur, non ut ipse emendetur, sed propter alios, ut sic saltem metu poenae peccare desistant. . . Sic igit-

spondet culpae, quantum ad aversionem ab incommutabili bono; ita haec alia poena respondet culpae, quantum ad conversionem inordinatam ad commutabile bonum; *Contr. Gent.*, lib. IV, c. 90.

<sup>1</sup> C. IX, art. 3, p.278-279 vol. II. Hoc aeternitatis poenarum dogma praeter alios Rationalistas (vid. ibid., p. 278, not. 4) valde impugnat Tiberghien, *Esquisse de phil. moral.*, p.2,c.II,p.265 sqq, Bruxelles 1854.

<sup>2</sup> Vid. etiam Passaglia, *De aeternitate poenarum, deque igne inferno commentarii*, Romae 1855.

<sup>3</sup> Cf Patuzzi, *De futuro impiorum statu*, lib. III, c. 1, p. 283 sqq, Venetiis 1754; Martin, *La vie future*, p. I, c. 9, p. 137, et p. II, c. 6, p. 292, Paris 1855; Tideman, *De Deo Platonis*, p. 143, Amstelodami 1830.

<sup>4</sup> *Contr. Gent.*, lib. III, c. 140, n. 6.

tur et aeternae poenae reproborum a Deo inflictæ sunt medicinales his, qui consideratione poenarum abstinent a peccatis<sup>5</sup>.

ART. IX. *An sanctionis intuitu legem observare licet*

297. Legi naturali aequissima sanctione poenas et praemia apposita esse ostendimus. Iam certum est, hominem plerumque intuitu praemii eam observare, et formidine poenae ab eius violatione revocari. Haec enim sunt motiva infirmitati humanae persaepe adhibenda. At post Stoicos<sup>2</sup> Kantius<sup>3</sup>, cui Arbensus adhaeret<sup>4</sup>, legem non nisi ex amore ipsius observandam esse docet, ita ut si quis ex felicitatis, quam inde adipiscitur, amore ad parentum legi alliciatur, in honesteageret, eiusque virtus deturparetur<sup>5</sup>.

298. Prop. *Praemiorum spe, vel poenarum timore legem servare honestati minime adversatur.*

Prob. 1<sup>°</sup> Qui legis custodiam ex praemii vel poenae intuitu rectae moralitati haud respondere asserit, illud simul tenere debet, pro nihilo a subditis habenda esse praemia, a legislatore promissa, et poenae ab eo comminatae. Atqui aper-te falsum id est. Ergo.

2<sup>°</sup> Honestum quidem est quidquid velut medium ad legem adimplendam natura sua, et ex legislatoris intentione nos extimulat. Atqui huiusmodi sunt spes praemii, et timor poenac<sup>6</sup>. Ergo.

<sup>1</sup> 1<sup>a</sup> 2<sup>ae</sup>, q. LXXXVII, a. 3 ad 2. Cf *Suppl.*, q. XCIX, a. 1 ad 3.

<sup>2</sup> Cf Laert., lib. VII, § 158; Cie., *Tusc. Disp.*, lib. IV, c. 6-7.

<sup>3</sup> *Critique de la raison pratique*, part. I, lib. I, c. 1 et 3.

<sup>4</sup> *Corso di diritto naturale*, vol. I, Part. general., c. I, § 4, p. 159-161 (trad.), Milano 1857.

<sup>5</sup> Huc spectat error ille celeberrimi Fenelonii. Hic enim actum virtutis in eo, quod propriae felicitati penitus homo renuntiat, constitero opinabatur, ita ut sui oblitus intentione purissima solum Deum in omnibus quaerat (*Explication des maximes des Saints sur la vie intérieure etc.*). Bossuetus ex adverso stetit. Lis haec inter tantos viros agitata aliquamdiu anceps videbatur (cf Matter, *Le mysticisme en France au temps de Fénelon*, c. XV, Parisiis 1865), donec Fenelonii errorem Innocentius XII (Brev. XII Mart. 1699) reprobat. Post quam definitionem pius Episcopus Cameracensis sententiam suam e suggestu eiuravit. Cf *Hist. de Fénelon par le Card. de Bausset composé sur les manuscrits originaux*, Paris 1823, t. IV, p. 448-451.

<sup>6</sup> *Contr. Gent.*, lib. III, c. 140, n. 1, et c. 143, n. 2.